

ПЕДАГОГИКА ИЛИМДЕРИ
ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ
PEDAGOGICAL SCIENCES

Курманкулов Ш.Ж., Бешкемпирова В.К.

**МЕКТЕПТЕРДЕ ОКУУ ПРЕДМЕТТЕРИН КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮККӨ
 БАГЫТТАП ОКУТУУНУН ЖАГДАЙЫ**

Курманкулов Ш.Ж., Бешкемпирова В.К.

**ОБСТОЯТЕЛЬСТВА ОБУЧЕНИЯ УЧЕБНЫХ ПРЕДМЕТОВ В ШКОЛАХ
 НАПРАВЛЕННЫХ НА КОМПЕТЕНТНОСТЬ**

Sh.Zh. Kurmankulov, V.K. Beshkempirova

**THE CIRCUMSTANCES OF TRAINING SCHOOL SUBJECTS
 IN SCHOOLS AIMED AT COMPETENCE**

УДК: 372.853. (575.2)(043.3)

Бул макалада орто мектептерде жаңы муундагы мамлекеттик стандартка ылайык окутууну жүргүзүү боюнча мектеп мугалимдеринин даярдык деңгээлинин маалыматы берилген. Окуучуларды компетенттүүлүккө багыттап окутуу боюнча мектеп мугалимдеринин суроо талаптары жана ой-пикирлери аныкталган.

Негизги сөздөр: окутуу технологиясы, инновациялык окутуу, жаңы парадигма, компетенттүүлүк, активдүүлүк, интерактивдүүлүк, мотив, окутуу каражаттары, билим берүү стандарты, интеграция, стратегия.

В данной работе отражены реальные уровни готовности учителей сельской школы для обучения учебных предметов в соответствии с госстандартом нового поколения. Выявлены мнения и потребности учителей с целью обучения предметов на компетентностной основе.

Ключевые слова: технология обучения, инновационные обучения, новые парадигмы обучения, компетентность, активность, интерактивность, мотив, средства обучения, стандарт образования, интеграция, стратегия.

The given study reflects actual preparedness of village schoolteachers for teaching of school courses in accordance with new generation state standard. Opinions and demands of teachers were brought to light aimed to teach courses on a competence base.

Key words: teaching technology, innovative teaching, new teaching paradigms, interactivity, motivation, teaching techniques, educational standard, integration, strategy.

Кыргыз Республикасында жалпы билим берүүнүн ар кандай формалары ишке аша баштаганда Республика боюнча бирдиктүү билим берүү мейкиндигин түзүү, анын негизинде билим берүүнүн бирдей денгээлин камсыз кылуу зарылдыгы жана Кыргызстандын билим берүү системасын дүйнөлүк маданиятка, дүйнөлүк билим берүү системасына интеграциялоо проблемасы жаралган. Билим берүүнү стандартташтыруу – бул билим берүү практикасын бир ирээтке салуу, бирдиктүү системага келтирүү, бул боюнча коомдун, мамлекеттин жана жеке адамдын

талабын аткаруу маселелеринен келип чыккан зарылдык болуп саналат. Жалпы билим берүүнүн жаңы муундагы мамлекеттик стандартынын зарылдыгы тууралуу кыргыз окумуштуулары А.Абдиев, Э.Мамбетакуновтор тарабынан дагы айтылып келген [1,2]. Бул окумуштуулардын ойлору Кыргыз Республикасынын жалпы билим берүүнүн жаңы муундагы мамлекеттик стандартын талапка ылайык түзүп чыгууга зор өбөлгө түзө алган.

Бүгүнкү учурда орто билим берүү боюнча жаңы муундагы мамлекеттик стандарт иштелип чыгып Кыргыз Өкмөтү тарабынан бекитилип, таркатылып анын биринчи баскычы колдонууга берилди [3]. Жаңы муундагы стандарт мурунку стандарттан көп өзгөчөлүккө, айырмачылыкка ээ болду. Ошондуктан, биз мындан ары окутууну жаңы муундагы стандартка ылайыктуу жүргүзүү максатында мектеп мугалимдеринин иш аракеттерин баалоо жана алардын даярдыгын билүү үчүн 2016-2017-окуу жылында мектеп мугалимдеринен сурамжылоо жүргүздүк.

Сурамжылоого Талас облусунун Талас, Бакай-Ата, Кара-Бура, Манас райондорунун жана Талас шаарынын табигый-математикалык предметтерден сабак берген 148, башталгыч билим берүү жана филология жана тарых боюнча сабак берген 33 мугалим катышты. Сурамжылоого катышкан мугалимдердин 90,6 пайызы аял затынын өкүлү болушту. Мектептерде эркек мугалимдердин саны кескин түрдө кыскарып кеткенин байкоого болот. Өнүккөн япония өлкөсүндө бүгүнкү күндө эркек мугалимдердин мектептеги саны 50 пайызга жакын экендиги белгилүү. Бул фактордун мектептеги, айрыкча математика, физика жана химия предмети боюнча окуучулардын билим алуу сапатына белгилүү өлчөмдө таасири бар экенин танууга болбойт. Бул маселе боюнча изилдөө иштерин жүргүзүү анын таасирин аныктоо өз жемишин бериши мүмкүн деген ойдобуз.

Мектептеги мугалимдердин жаңы стандарт менен тааныштыгы бар же жок экендигин билүү үчүн: *Сиз жалпы орто билим берүү боюнча иштелип чыккан жаңы муундагы мамлекеттик стандарт менен тааныштыгыңызбы? Ооба ___ жок ___ (белги коюңуз) - деген анкеталык суроо берилди.* Сурамжылоонун жыйынтыгы төмөнкү №1 таблицанда берилди.

1-таблица

Биринчи суроого берилген жооптор

№	Сурамжыланган мугалимдер, пайызы.	“Ооба”	“жок”	Белги жок
1.	Саны: 181	104	70	7
2.	Процент: 100	57,4	38,7	3,9

Сурамжылоого катышкан мугалимдердин 57,4 пайызы стандарт менен таанышпыз деп, 38,7 пайызы таныш эмеспиз белгилешти, ал эми жооп айта албагандар 3,9 пайызды түзүштү. Мугалимдердин берилген суроого туура жооп бергенин аныктап тастыктоо үчүн төмөнкүдөй экинчи суроо коюлду.

Суроо-2: *Эгер стандарт менен тааныштыгыңыз бар болсо, анда жаңы муундагы стандарттын мурунку стандарттан (2004) негизги өзгөчөлүгү эмнеде деп ойлойсуз?* Бул суроо ачык суроо болгондуктан мугалимдер ар кандай жоопторду жазышты. Ошондуктан жоопторду окуп чыгып аны балоо үчүн таблицандагы жазылгандай критерийлерди белгилеп аныктап алдык. Жыйынтыгы 2-таблицада берилди.

Бир же эки гана айырмачылык, өзгөчөлүгүн айта алган мугалимдер 18,2 пайызды, үч же андан көп өзгөчөлүктөрүн билгендер 4,4 пайызды, башка нерселерди жазгандар 31,5 пайызды түзүштү. Тааныш эместигинен улам жооп жазбагандар 45,8 пайызды түзүштү. Демек сурамжылаган убакта мектептерде мугалимдер жаңы муундагы стандарттын мааниси, мазмуну жөнүндө маалыматтын али толук кандуу ала электиги маалым болду.

2-таблица

Экинчи суроого берилген жооптор

№	Сурамжылоого катышкандардын саны, %	Үч же үчтөн ашык маңыздуу айырмачылыгын айта алды	Бир же эки маңыздуу айырмачылыктарды айта алды.	Башка нерсени айткан (билбейт)	Жооп жок, ачык калган (билбейт)
1.	Жалпысы: 181	8	33	57	83
2.	Проценти: 100	4,4	18,2	31,5	45,8

Мектеп мугалимдеринин бүгүнкү мектепке коюлуучу жаңы талаптын кандай багытта жаралып жатканы жөнүндө маалыматты билүү үчүн төмөнкүдөй суроо менен сурамжылоо жүргүзүлдү.

Суроо-3: *Бүгүнкү күндөгү окутуунун жаңы парадигмалары (бүгүн биз окуучуларды кантип окутушубуз керек экендиги) жөнүндө кандай маалыматтар менен тааныштыгыңыз бар?* - деген суроого ар

кандай жоопторду алдык. Жоопторду анализдөөдө жаңы парадигмаларга тиешелүү факторлук элементтеринин камтылышы боюнча төмөнкүдөй критерийлерди белгиледик. Сурамжылоонун жыйынтыгы 3-таблицада берилди.

3-таблица

Үчүнчү суроого берилген жооптор

Катышкан Мугалимдердин саны, %	3-4 факторлук элемент камтылган	2 факторлук элемент камтылган	1 факторлук элемент камтылган	Тиешесиз башка нерсе жазылган	Эч кандай жооп жазылган эмес
Жалпы: 181	7	18	49	52	55
Процент: 100	3,8	9,9	27,1	28,7	30,4

Бүгүнкү заман талабына ылайык жаралган, окутуунун жаңы парадигмалары менен жакшы тааныштыгы бар мектеп мугалимдеринин саны 3,8%, анча мынча тааныштыгы бар мугалимдер 37,0% түзүштү. Жаңы парадигмалар менен тааныштыгы жок мугалимдер 60% түзүштү. Демек, мындан биз айыл жергесиндеги мектеп мугалимдеринин билим берүүнүн стратегиялык багыттары менен болгон тааныштыгы канааттандырырлык эмес экендигин билсек болот.

Айыл жергесиндеги мугалимдер компетенттүүлүккө багыттап окутуунун маани-маңызын толук билбесе дагы ал жөнүндө угушканы белгилүү. Ошондуктан алардын жаңылыкты кабыл алуусун билүү үчүн төртүнчү суроо берилди.

Суроо-4: *Сиз сабак берген предмет боюнча айыл шартында окуучуларды компетенттүүлүккө багыттап окутууга болобу?* - деген суроо берилди. Сурамжылоо жыйынтыгы №4 таблицанда берилди.

4-таблица

Төртүнчү суроого берилген жооптор

№	Мугалимдер саны	“Ооба”	“Жок”	Жооп жок
1.	Жалпы: 181	105	42	34
2.	Процент: 100	58	23,2	18,8

Таблицада көрүнгөндөй 60 пайызга жакыны “Ооба”, 23,2 пайызы “Жок” деп, аткарылышына ишени албагандардын саны 18,8 пайызды түзүштү. Мындан биз мектеп мугалимдеринин арасында оптимисттер көп экендигине ынандык. *Азырынча кантип окутуу керек экенине тереңдеп кирип барбаса дагы компетенттүүлүккө багыттап окутуу болот деген ишенимине келгендердин саны көпчүлүк бөлүктү түзгөндүгү бизди жакшы багыттагы өзгөрүү болоруна үмүттөндүрдү.* “Ооба” деп көпчүлүгү айткандан кийин аны ишке ашырууга болгон рычак жөнүндө сөзсүз ой-толгоо болбой койбойт. Ошондуктан ишке ашыра турган оюн, кантип, кандай ыкмаларды колдонууну, ишке ашыруу механизмине болгон пикирлерин билүү үчүн төмөнкүдөй суроого сурамжылоо болду.

Суроо-5: *Сиз сабак берген предметти компетенттүүлүккө багыттап окутуу үчүн эмне кылуу керек деп ойлойсуз? - деген ачык суроо берилди.* Ачык суроо болгондуктан мугалимдердин айткан жооптору чар тараптуу болду. Айтылган ойлорду анализдөө үчүн мугалимдердин айткандарын 12 группировкасы гана жыштыгы боюнча үчтөн ашты калгандарын эсепке алган жокпуз. Жыйынтыгы 5-таблицада берилди. Таблицада көрүнгөндөй 37,6 пайыз сурамжылоого катышкан мугалимдер эч кандай жооп айткан жок. Демек алар кантип компетенттүүлүккө багыттап окутуу туурасында али ой-толгоого ээ боло элек деген пикирге келдик.

5-таблица

Бешинчи суроого берилген жооптор

№	Компетенттүүлүккө багыттап окутуунун болжолдуу жолдору	Айтылуу жыштыгы
1.	Заманбап окутуу каражаттарын (компьютер, интернет, интеракт доска) пайдалануу менен.	30
2.	Мектептин материалдык техникалык базасы жараксыз, эскирген ошолорду чыңдоо менен окутуу.	22
3.	Ар кандай жолдор, ыкмалар менен окуучулардын өз алдынча иш аракетин активдештирүү менен окутуу	20
4.	Мугалимдин чеберчилигин көтөрүүнүн негизинде компетенттүүлүккө багыттап окутууга болот.	13
5.	Окуучулардын кызыккан предметине басым коюу менен окутуу.	11
6.	Жаңы методикалык ыкмаларды үйрөнүп аны колдонуу менен окутуу	10
7.	Китептер азыркы талапка жооп бербейт, жаңы окуу китептер жазылса ошону менен окутууга болот.	10
8.	Сабакты балдардын жаш өзгөчөлүгүнө, жөндөмүнө жараша жөнөкөйлөтүп окутуу менен.	9
9.	Предметти турмушка байланыштырып окутуу менен.	9
10.	Окуучулардын кесиптик багытты тандоосун эсепке алып окутуу.	8.
11.	Сабакты өтүүнү жаңыча уюштуруу менен окутуу.	8
12.	Эч кандай пикир айтпаган мугалимдер.	68

Мугалимдердин ою боюнча компетенттүүлүккө багыттап окутууда биринчи орунда заманбап окутуу каражаттарын (компьютер, интернет, интерактивдүү доска) пайдалануу, экинчи орунду эскирген материалдык-техникалык базаны чыңдоо менен натыйжага жетүү болорун айтышкан. Демек мугалимдердин ою боюнча компетенттүүлүккө багыттап окутууда

окутуу каражаттарынын таасири чоң экендигин билүүгө болот. Андан кийинки позицияда ар кандай жолдор, ыкмалар менен окуучулардын өз алдынча иш аракетин активдештирүү менен окутуу деген ойду айтышты. Чыгармачыл, чебер мугалимдин иш аракетин болбосо окуучулардын активдүүлүгүн көтөрүү дээрлик ишке ашпаган процесс болору белгилүү эмеспи. Демек, мындан компетенттүүлүккө багыттап окутуу үчүн чыгармачыл педагогикалык компетенттүүлүккө ээ болгон мугалимдерди даярдап чыгаруу зарыл экендигин же болбосо иштеп жаткан мугалимдердин квалификациясын жогорулатуу зарылдыгы жаралганын билүүгө болот. Окуучулардын кызыккан предметине басым коюу менен окутуу керектигин белгилеген мугалимдердин жыштыгы 11 барабар болду. Бүгүнкү күнү окуучулардын мектептеги сабактарга, окууга болгон көңүлү жоктук, кош көңүлдүк көбөйүп баратканын айткандар арбып баратат [4]. Бул проблема профильдик окутууга тектеш келет эмеспи. Ал маселе деле жаңы муундагы стандартка эске алынган. Сабакты балдардын жаш өзгөчөлүгүнө, жөндөмүнө жараша жөнөкөйлөтүп окутуу менен компетенттүүлүккө багыттап окутуу болот дегендердин жыштыгы 9 болду. Жаңы мундагы стандартка ылайык окутууда сабакты уюштуруунун, окутуу технологиясын өзгөртүү менен натыйжалуу болушун айткандар анчалык көп эмес экендиги көрүнүүдө. Бул маселе боюнча дагы биздин изденүүлөрүбүз жарык көргөн [5].

Билим берүүнүн жаңы стандартында негизги компетенттүлүктүн курамдык түрлөрү белгиленип жана ага жетүүнүн деңгээлдери аныкталган. Мугалимдердин ошол негизги компетенттүлүктү калыптандыруу үчүн предметтик материалды окуучуларга окутууда, өздөштүрүүдө аны кандай байланыштыруу боюнча ой пикирлерин билүү үчүн төмөнкүдөй суроо берилген.

Суроо-6: *Сиз сабак берген предметтин материалын компетенттүүлүккө багыттап окутуу үчүн универсалдык (негизги, чечүүчү) жана атайын (предметтик) компетенттүлүктү кантип байланыштыруу менен окуучуларды аларга калыптандырууга болот деп ойлойсуз?*

Бул ачык суроого, башкача айтканда компетенттүлүктүн курамдык элементтерин предметтик материалдын мазмунун окуучуларга жеткирүүдө аларды камтып, аларды байланыштырып өтүү боюнча канаттандырууларлык жооп ала албадык. Билбейм дегендердин саны 85 пайыздан ашты. Демек мектеп мугалимдеринин дээрлик көпчүлүгү компетенттүлүктүн курамдык түрлөрүн кантип байланыштырып окутуп, окуучуларды ага калыптандыруу боюнча билим деңгээлдеринин жетишсиздиги билинди. Аны бүгүнкү күндүн проблемасы катары кабыл алсак болот деген ойдобуз. Ошондой болсо дагы, мугалимдердин ою боюнча бүгүнкү күнү мектепте компетенттүүлүккө багыттап окутууга жетиштүү шарт барбы, же шартын жаралышын күтөүзбү деген күмөн ойду такташтыруу үчүн төмөнкүдөй суроо берилди.

Суроо-7: Мектепте окуучуларды компетенттүүлүккө багыттап окутууга жетиштүү шарт барбы? - берилген жооптор №6 таблицада берилди.

6-таблица

Жетинчи суроого берилген жооптор

№	Райондор, катышкан мугалимдер	“Ооба”, %	“Жок”, %	Жооп жок, %
1.	Жалпы: 181	52	102	27
2.	Процент: 100	28,7	56,3	14,9

Жетиштүү шарт бар дегендер 28,7 пайыз, шарт жок дегендер 56,3 пайызды түзүштү. Эч кандай жооп жазбагандар 14,9 пайызды түзүштү. Жалпылап айтканда бүгүнкү күнү мектепте окуучуларды компетенттүүлүккө багыттап окутууга шарт жок дегенге кошулган мугалимдердин саны 70 пайыздан ашат экен. Демек бүгүнкү күнү мектепте компетенттүүлүккө багыттап окутууга мугалимдердин багыт алуусу жетишсиз, алар компетенттүүлүккө багыттап окутууга киришпестен күтүү режиминде тургандардын саны арбын экендигине ынандык.

Бул макаладан жалпысынан төмөнкүдөй жыйынтыкка келүүгө болот:

- сурамжылоо күнү мугалимдерге жаңы стандарттын маани, мазмуну жөнүндө маалыматтын аларга али толук кандуу жете электиги;

- мектепте жаңы жана эски типтеги материалдык-техникалык базанын деңгээли төмөн экендиги;

- мектепте компетенттүүлүккө багыттап окутуу үчүн чыгармачыл мугалимдердин жетишсиздиги;

- сурамжылоо убагында айылдагы мектеп мугалимдеринин дээрлик көпчүлүгү компетенттүүлүктүн курамдык түрлөрүн кантип байланыштырып окутуу, окуучуларды ага калыптандыруу боюнча билим деңгээлдеринин жетишсиздигине ынансак болот деген ишенимдебиз.

Жогорудагы жазылган корутундудан мектеп мугалимдеринин арасында жаңы муундагы стандарттын маани-мазмунун менен тааныштыруу иштери боюнча жана компетенттүүлүккө багыттап окутуунун жолдору боюнча семинар, тренигдерди уюштуруу зарыл маселеге айланып турганы билинди.

Адабияттар:

1. Абдиев А. К вопросу о формировании содержания общего образования. // Материалы Республиканский межвузовский НПК «Роль образования и науки в модернизации периферийных регионов Кыргызстана». - Бишкек, 1997. - С. 208-213.
2. Мамбеткунов Э.М. Мектептерде билим берүү системасын өнүктүрүүнүн олуттуу маселелери. // Материалы международной конференции «Проблемы обновления школьного образования». Часть 1. - Б., 2000. - С. 51-54.
3. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2014-жылдын 21-июлундагы №403 токтому менен бекитилген «Кыргыз Республикасынын жалпы орто билим берүүнүн Мамлекеттик стандарты». - Бишкек. - 2014. - 32-б.
4. Исаков Б.И. Натыйжалуу окутуу – бул үзүрлүү, майнаптуу окутуу. // Кут билим. - 2011. - №27. - 3-б.
5. Курманкулов Ш.Ж. Окутууну уюштуруу процессинин окутуу технологиясындагы ролу. / Эл агартуу №3-4. 2014. - 11156.

Рецензент: к.пед.н., доцент Раева М.Т.